

რუსუდან კინკლადე, ასოც. პროფესორი
გიორგი ცინცაძე, დოქტორანტი

რეზიუმე

მიგრაციის პროცესი საქართველოში საბჭოთა კავშირის რღვევის პერიოდში, 90-იან წლებში მასშტაბურად დაიწყო და სტანდარტული გამომწვევი მიზეზები ჰქონდა: ანაზღაურების სიმცირე, უმუშევრობა, პროფესიული წინსვლის არარსებობა და, ზოგადად, მძიმე სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური გარემო.

საკვანძო სიტყვები: ინტელექტის გადინება, რღვევა, მიგრაცია, ინტელექტი, კვალიფიკაცია.

Brain Drain from Georgia

Rusudan Kinkladze, Professor
Giorgi Tsintsadze, PHD

Summary

Migration process of the disintegration of the Soviet Union in Georgia, in the 90s and began to scale the standard causes: the lack of compensation, unemployment, lack of professional advancement and, in general, difficult social, economic and political environment.

KeyWords: Brain drain, disintegration, migration, intellect, qualification.

* * * * *

კონკრეტული რაოდენობრივი ან ხარისხობრივი კვლევა იმის შესახებ, თუ რამდენმა მაღალკვალიფიციურმა სპეციალისტმა დატოვა სამშობლო, ჩვენთან არ ჩატარებულა. თუმცა, ასეთი კვლევა ჩატარდა 2009 წელს სომხეთში, სადაც გაირკვა, რომ ინტელექტუალების 50 პროცენტი ქვეყნიდან წასულია. CRRC¹ - ს მკვლევარი, აარონ ერლიჰი ვარაუდობს, რომ საქართველოში “ინტელექტის გადინების” მაჩვენებელი სომხეთისას გადაჭარბებს. ამის ერთ-ერთი მიზეზი ის არის, რომ სომხეთში საბჭოთა კავშირის დანგრევის შემდეგ შეძლეს კვლევითი ინსტიტუტები და მათი აღჭურვილობა საქართველოზე მეტად შეენარჩუნებიათ.

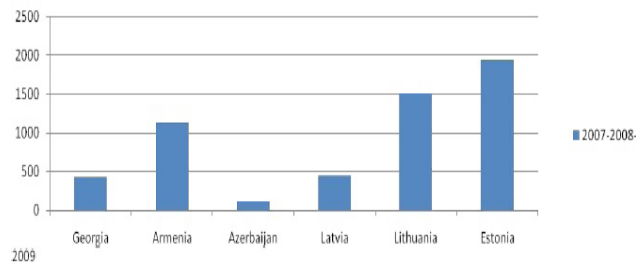
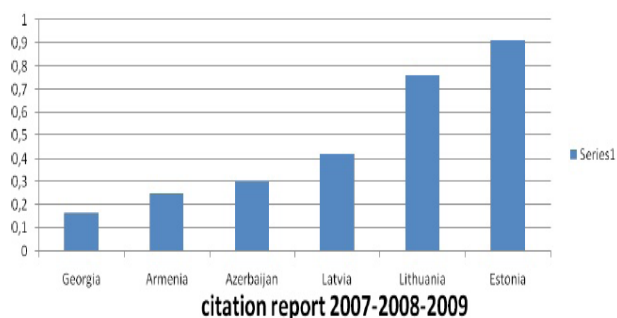
საბჭოთა კავშირის დაშლის და 90-იანი წლების მოვლენებს კვლევითი ინსტიტუტების კრიზისი მართლაც მოჰყვა. ზოგი ინსტიტუტი დანიშნულების გარეშე დარჩა. აპარატურა კი წყობიდან გამოვიდა.

ფიზიკა და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებები - ეს ის დარგებია, რომლებშიც საქართველომ ყველაზე

დიდი “ინტელექტუალური მარაგი” “გაასხვისა”. “Brain Drain”, იგივე მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების ემიგრაცია ის პრობლემაა, რომელიც პოსტსაბჭოთა სივრცის რამდენიმე ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოშიც, განსაკუთრებულად მწვავედ დგას.

მოლექულური ბიოლოგიის ინსტიტუტის მეცნიერების 50 პროცენტზე მეტი ახლა უკვე ამერიკის, გერმანიის, საფრანგეთის და სხვა წამყვან უნივერსიტეტებში მუშაობს.

ილიას უნივერსიტეტის ყოფილი რექტორი გიგი თევზაძე თავის წიგნში “განჯადოება”² წერს, რომ 2005 წლიდან ქართველი მეცნიერების ახალი კვლევები სულ უფრო მეტ საერთაშორისო ინტერესს იწვევს. თუმცა, იქვე შედგენილი ცხრილების მიხედვით, საქართველო რეგიონის დანარჩენ ქვეყნებსა და უფრო მცირე მოსახლეობის სახელმწიფოებს მაინც ჩამორჩება.

თუმცა, გია დვალი, რომელიც 1992 წლიდან ევროპის და ამერიკის სხვადასხვა უნივერსიტეტებში მოღვაწეობს, მეცნიერების სხვა ქვეყნებში გადასვლას ასე მტკიცებულად არ აღიქვამს. “ფიზიკოსების სხვადასხვა ქვეყანაში მოძრაობა და მუშაობა ჩვეულებრივი მოვლენაა”, - აცხადებს ის, თუმცა არც იმას უარყოფს, რომ ქართველი მეცნიერების ქვეყნიდან გადინებაზე სხვა ფაქტორებმა იმოქმედა. “ფიზიკის ერთ-ერთი ყველაზე კარგი სკოლა გვექონდა საქართველოში”, ახლა კი, სხვადასხვა მიზეზის გამო, “სიტუაცია ძალიან, ძალიან მძიმეა, ნებისმიერმა თავმოყვარე ქვეყანამ მეცნიერება

1 <http://www.crrc.ge/1015/chvens-shesakheb>

2 განჯადოება — ხუთი ესეი თანამედროვე საქართველოს შესახებ, თბ. 2009

უნდა დააფინანსოს”, - ამბობს მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ფიზიკური ექსპერიმენტის თანაავტორი.

მაღალკვალიფიციური სპეციალისტები ქვეყნის საერთო მოსახლეობის მცირე ნაწილს შეადგენენ, თუმცა მათი წასვლა ქვეყნის განვითარებაზე მწვავედ აისახება.

მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის (IOM) 2006 წლის კვლევაში ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებიდან ყველაზე მეტად IT სპეციალისტების და ტექნიკური დარგების სპეციალისტების გადინებას გამოჰყოფენ. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით რუსეთში გამოვლინდა. ექიმების მიგრაციით გამოირჩეოდა ესტონეთი, მაკედონიას კი უფრო მასწავლებლები და ახალგაზრდა მკვლევრები ტოვებდნენ.

ერლიჰის ვარაუდით, რომელიც ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში საქართველოში მიგრაციას იკვლევდა, “საქართველოში მეცნიერებთან ერთად, სო პერსონალის, ვეტერინარების, ექიმების კრიზისი უნდა იყოს”.

მკვლევრები ამბობენ, რომ “დაკარგული ინტელექტის” ზუსტი რაოდენობის დადგენა შეუძლებელია. მიგრაციაზე CRRC-ს 2010 წლის კვლევამ კი აჩვენა, რომ ამერიკასა და დასავლეთ ევროპაში გასული ქართველი მიგრანტების უმრავლესობას - მათ 70%-ს უმაღლესი განათლება აქვს.

ზოგადად, ქართველი მიგრანტების რაოდენობა ბოლო ერთი წლის განმავლობაში გაიზარდა. გაერო-ს მონაცემებით, 2008 წელს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში თავშესაფარი საქართველოს 545 მოქალაქემ მოითხოვა, 2009 წელს კი - 10 994-მა.

ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროში, რომლის ვებგვერდზე ერთ-ერთ ქვეთავად “მიგრაცია” მითითებული, აცხადებენ, რომ ამ მიმართულებით პროგრამები არ აქვთ. დიასპორის სამინისტროს ანალიტიკური დეპარტამენტის ცნობით კი, მიგრაციის შესახებ პროგრამები აქვთ, მაგრამ “ინტელექტის გადინების” კუთხით - არც ერთი. თუმცა ბევრი პასუხისმგებელი პირი აღნიშნავს, რომ ყველა ადამიანი, მათ შორის მეცნიერი, არჩევანში თავისუფალია. “მათ საზღვრებს ვერ ჩავუკეტავთ, რომ არ წავიდნენ”. თუმცა, ეთანხმებიან იმ აზრს, რომ საჭიროა, თვითონ ქვეყანამ შეუქმნას მეცნიერებს სათანადო გარემო, საკუთარი ქვეყნიდან წასვლა რომ არ გადანეციონ. ამისთვის მათ აუცილებლად მიაჩნია სახელმწიფო უნივერსიტეტების სათანადო ტექნიკური ბაზებით აღჭურვა და დაფინანსები გაზრდა.

კლასიკური გაგებით “ინტელექტის გადინებას” არა, მაგრამ პოტენციურად “ტვინების” დაკარგვის საფრთხეს საქართველოდან ყოველწლიურად წასული უამრავი სტუდენტიც ქმნის. ზოგიერთი მათგანი ამბობს, რომ საქართველოში დაბრუნებას საზღვარგარეთ დარჩენა და იქ მუშაობა ურჩევნია, მთავარ მოტივად კი მიღებული ცოდნის რეალიზების მეტ შესაძლებლობასა და შრომის ადეკვატურ

ანაზღაურებას ასახელებს. დაბრუნებას კი ისინი აპირებენ, ვისაც მიღებული სტიპენდიის სანაცვლოდ ამას ხელშეკრულებით ევალება.

ყოფილი პრეზიდენტის ყოფილი ფონდი საზღვარგარეთ გაგზავნილ მაგისტრანტებს ასეთ ვალდებულებას არ აკისრებდა. მსგავსი შეთანხმება სტუდენტებთან არც მას შემდეგ გაფორმებულა, რაც საპრეზიდენტო ფონდის განკარგვა განათლების სამინისტრომ დაიწყო.

რაც შეეხება შემდგომ პერიოდს, 2014 წელს ყოფილი პრემიერ-მინისტრის, ირაკლი ლარიბაშვილის ინიციატივით დაარსდა ფონდი “განათლების საერთაშორისო ცენტრი”.

“ცენტრის მიზანია სახელმწიფოს განვითარების პრიორიტეტების გათვალისწინებით, საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი უნარებისა და ცოდნის მქონე კადრების მომზადება. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ცენტრი იძლევა შესაძლებლობას საქართველოს მოქალაქეებმა მიიღონ საუკეთესო საერთაშორისო განათლება და სასწავლო პროგრამის დასრულების შემდგომ მოახდინონ მიღებული ცოდნის რეალიზება ქვეყანაში.”³

მხოლოდ მსგავსი შეზღუდვები საქართველოს დაკარგულ ინტელექტს ვერ დაუბრუნებს. ამისთვის ცალსახა სახელმწიფო პროგრამების ჩამოყალიბება საჭირო, რომლის ჩანასახიც 2004 წელს თითქოს გამოჩნდა. მაშინ ყოფილმა პრეზიდენტმა უცხოეთში მცხოვრებ ქართველებს ორმაგი მოქალაქეობის მიღების შანსი მისცა და აღნიშნა, რომ საზღვარგარეთ წასული ქართველების სამშობლოში დასაბრუნებლად ხელისუფლებამ ყველაფერი უნდა გააკეთოს. ქვეყანაში ვითარება ისე უნდა შეიცვალოს, რომ მათ უკან დაბრუნების სურვილი გაუჩნდეთ.

“2003 წლის რევოლუციის შემდეგ უკან დაბრუნების ტენდენცია მართლაც შესამჩნევია იყო. მაშინ მთავრობაში მაღალ თანამდებობებზე უცხოეთში მომუშავე ქართველები დანიშნეს. ოღონდ ეს “გადენილი ტვინების” ძალიან მცირე ნაწილი იყო. 2008 წლის აგვისტოს შემდეგ კი ნებისმიერი სახის მიგრანტების დაბრუნების ტენდენცია კვლავ მკვეთრად შემცირდა”, - აცხადებს ერლიჰი.

2008 წლიდან საქართველოსთვის პრიორიტეტული სულ სხვა ხარისხის პრობლემები გახდა. ხელისუფლების წარმომადგენლები დღეს საქართველოში არსებულ პრობლემებს ორ ნაწილად ჰყოფს - უსაფრთხოების პრობლემა და სხვა დანარჩენი პრობლემები. “ინტელექტის გადინება” სწორედ ამ სხვა დანარჩენში შედის.

ინტელექტის ხანგრძლივი გადინება ნებისმიერ ქვეყანას განვითარების შეფერხების საფრთხეს უქმნის. მაგრამ, იდეალურ შემთხვევაში, ექსპერტების აზრით, “Brain Drain” სასიკეთო შედეგიც შეიძლება ჰქონდეს - კიდევ უფრო განათლებული მიგრანტის უკან დაბრუნება. მკვლევრები და მეცნიერები საქართველოდან წასული მათი კოლეგების უკან

დაბრუნების ზოგიერთ შემთხვევას მართლაც იხსენებენ, ოღონდ - მხოლოდ საპენსიო ასაკში.

ქვეყნის განვითარებაში მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების გამოყენება რომ შესაძლებელი გახდეს, ამისთვის “სახელმწიფომ, პირველ რიგში, შრომის სათანადო გარემო უნდა შექმნას, დახვეწოს შრომის კანონმდებლობა და გააუმჯობესოს ეკონომიკური გარემო, - ამბობს აარონ ერლიჰი, - პირველ რიგში კი, მეცნიერების დაფინანსებაზე ზრუნვაა საჭირო”.

როცა სინგაპურში შენიშნეს, რომ ადგილობრივი კვალიფიციური იურისტები სამსახურის საძებნელად საზღვარგარეთ მასობრივად მიდიოდნენ, ამ ტენდენციას კრეატიული პროექტებით დაუპირისპირდნენ: ახალ კურსდამთავრებულებს არა მხოლოდ მაღალი ხელფასები დაუნიშნეს, დამატებითი სარგებლობის პაკეტიც შესთავაზეს, რომლებიც სავარჯიშო დარბაზებს, მასაჟს, სტრესთან გამკლავების საშუალებებს და კიდევ სხვა შეღავათებს მოიცავდა. ყატარში კი მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მასშტაბური გადინების შემდეგ მეცნიერების განვითარებისთვის დიდძალი ფინანსები გამოყვეს.

განვითარებულ ქვეყნებს ტერმინი “ინტელექტის გადინება” დღეს მწვავედ აღარ აწუხებთ. ამის მიზეზი შრომის ღია ბაზარია, სადაც მულტინაციონალური გიგანტური კომპანიები იოლად პოულობენ სასურველ მაღალკვალიფიციურ კადრებს. იმ ქვეყნებში, სადაც ინფრასტრუქტურა, სამეცნიერო ბაზა და შრომის ბაზარი განვითარებულია, სევედინი ტერმინის - “ინტელექტის გადინების” ნაცვლად, უკვე “ინტელექტის გლობალიზაციაზე”, “ინტელექტის ბრუნვასა” და “გაცვლაზე” საუბრობენ.

საქართველოსთვის კი “გასხვისებული ინტელექტის” მარაგს ვერც ჩვენს ქვეყანაში სამუშაოდ ჩამოსული უცხოელები შეავსებენ. თავისი სულ სხვა, “ნომერ პირველი” პრობლემით საქართველო ჯერ-ჯერობით კვლავაც იმ ქვეყნების რიგში დგას, საიდანაც “ტვინები” გაედინებიან და უკან თითქმის აღარ ბრუნდებიან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. განჯადობა — ხუთი ესსე თანამედროვე საქართველოს შესახებ, თბ. 2009.
2. <http://www.crrc.ge/1015/chvens-shesakheb>
3. www.iec.gov.ge/
4. www.cie.ge
5. <http://www.geostat.ge/>